

ЖАРТОЎНЫЯ ПЕСНІ БЕЛАРУСКАГА ВЯСЕЛЛЯ

Вывучэнне жартоўных вясельных песень у айчыннай фалькларыстыцы ідзе паралельна з вывучэннем велічальных песень, таму што абодва жанры ўжываюцца ў вясельным абрадзе адначасова. З аднаго боку, яны знаходзяцца ў адносінах поўнай процілегласці, калі зыходзіць з іх функцый у абрадзе (ухваляць і высмейваць), а з другога боку, маюць аднолькавую кампазіцыю, якая характарызуецца перш за ўсё лаканічнасцю. У рускай фалькларыстыцы для жанру, задача якога – высмеяць, развесяліць, ужываецца тэрмін «корильные» песні [4, 91]. У. П. Анікін лічыць, што дакаральная песня ўзнікла з велічаннем «на адным абрадавым дрэве» і ўключылася ў абрад «на правах уяўнага заклінання і праклёну тых, хто ідзе насуперак волі заступнікаў сям'і, роду, племені» [1, 119]. На магічны характар паходжання названых песень указвае і Л. А.Малаш, хаця для іх абазначэння даследчыца выкарыстоўвае тэрмін «жартоўна-сатырычныя», згадваючы пра іх сучасную функцыю ў абрадзе [5, 17]. Магчыма, што некаторыя паэтычныя тэксты, на думку В. І. Жакулінай, адлюстравалі рэальную варожасць двух родаў, сем'яў, якія збліжаюцца праз вяселле [3, 71]. Варожасць родаў (пазней – варожасць родзічаў жаніха і родзічаў нявесты) «перайшла ад дзеянняў да слоў: прадстаўнікі двух родаў спрачаліся паміж сабой, прэрэчылі адзін аднаму і высмейвалі адзін аднаго» [3, 72]. Мы можам канстатаваць, што старажытная аснова песень дадзенага жанру забылася і цяпер яны сталі своеасаблівым вясёлым жартам, спосабам развесяліць прысутных. У дадзеным артыкуле для абазначэння песень названага жанру выкарыстоўваецца тэрмін «жартоўныя песні», які найбольш выразна, на наш погляд, адлюстроўвае функцыянальнае прызначэнне аналізуемых тэкстаў – развесяліць удзельнікаў вяселля, стварыць неабходны абрадавы настрой.

Жартоўныя песні, як і велічанны, адрасаваліся канкрэтнай асобе, часцей за ўсё дружцы, свату, радзей – жаніху і нявесце. Аднак высмейваліся ў песнях беларусаў не якія-небудзь індывідуальныя якасці канкрэтнага чалавека, а ўсё тое, што супярэчыць маральным і звычайным уяўленням народа: гультайства, хцівасць, нявыхаванасць і г.д. Жартоўныя песні маюць апісальны характар, які праяўляецца ў рознай ступені. Так, у жартоўных песнях, дзе апісваецца знешні выгляд вясельных персанажаў, адмоўная рыса знешнасці толькі канстатуецца: «У нашага свата лыса галава...» ці «Таўста, як печ, астра, як меч». У тэкстах, скіраваных на выкрыванне адмоўных рыс характару, якасці персанажа апісваюцца больш падрабязна, з уключэннем ацэначных дэталей. Напрыклад, такія рысы, як нявыхаванасць, няўменне паводзіць сябе:

*...Па возу брыкала,
Конікаў пужала,
Свашэнькаў зневажала... [6, 157].*

Часам апісанне з'яўляецца больш развёрнутым, пабудаваным на супрацьпастаўленні адмоўных і станоўчых характарыстык:

*Наша малада, як ластаўка,
Ваш малады, як засланка.
Наша малада, як суравежка,
Ваш малады, як галавешка.
Наша малада, як уюн уеца,
Ваш малады не павернеца...* [2, кн.4, 1089].

У песнях, звернутых да жаніха, абыгрываюцца ўяўныя камічныя сітуацыі:

*Жаніха ў мяшку няслі,
А ногі тарчалі, сабакі брахалі,
Чуць жаніха не адабралі...
Вашаму маладому толькі даць пугу,
Няхай свіней гоніць каля лугу,
Свінням хвасты закручываць* [2, кн. 4, 1091].

Асаблівую ўвагу жартоўныя песні, як і велічальныя, надаюць свату, дзе выказваюцца сумненні ў яго розуме («Дурны сват, дурны...»), сумленнасці і дабрабыце:

*Як заручалі, тады казалі,
Што ў свата коней многа.
Прыйшлі ў хлявочак,
Глянулі ў куточак –
Аж там адзін жарабочак...* [2, кн.1, 249].

Значна менш жартоўных песень адрасуецца нявесце і членам яе роднай сям'і. Часам у іх выкарыстоўваюцца яскравыя гратэскавыя вобразы-характарыстыкі:

*Тупу, конікі, тупу,
Да прывезлі на двор ступу,
У хату калатуху,
А ў камору зладзяюху.
Пад носам сопель вісіць,
А хлеба не ўмее замясіць* [6, 158].

У песнях згадваецца яшчэ адзін персанаж – поп, які ўяўляецца такім праставатым і дурнаватым, што яго вельмі лёгка ашукаць:

*Абманулі попа,
Як малога хлопа,
Што ён мала ўзяў,
Што ён нас звянчаў* [2, кн.3, 323].

Знешняе афармленне жартоўных песень набліжае іх да велічальных. У найбольшай колькасці песень дамінуюць апісанні:

*А свашка леніва,
По бору нэ ходіла,
Коровэй нэ доіла,
Нам сыра нэ лепіла* [*1].

У функцыянальным плане песня, безумоўна, жартоўная. Выражаючы насмешку над канкрэтным персанажам, паэтычны твор апісвае праяўленне таго недахопу, які, на думку выканаўцаў, з'яўляецца недапушчальным у абрадавым кантэксце. Калі прыгадаць, што адной з абрадавых страў з'яўляўся сыр, то становіцца зразумелым асуджэнне «свашкі», якая з-за сваіх заганаў парушыла традыцыю. Адзначым, што песня-ап'санне пачынаецца з прамой характарыстыкі свашкі, да якой дадаюцца прэдыкатыўныя ўдакладненні. Такім чынам, жартоўныя песні імпліцытна з'яўляюцца носьбітамі інфармацыі аб ідэальным, выкарыстоўваючы ўніверсальны метада «ад процілеглага».

Некаторым жартоўным песням уласцівы рысы падабенства з рытуальнымі песнямі:

*Вогнулiса лаўкі,
Як сiлі порозьянкі.
Шчэ лепшэ вогнутса,
Як мiдочку нап'ютса [* 2].*

Галоўнае ў гэтай песні – развесяліць прысутных, нязлосна жартуючы над партыяй дзяўчыны, але другі радок утрымлівае абрадавы намінацыў і прамое ўказанне на пэўную абрадавую сітуацыю, што з'яўляецца жанраўтваральнай рысай рытуальных песень.

Адзначаюцца выпадкі, калі жартоўная песня нават накіроўвае абрадавы дзеянні. Напрыклад, харавы маналог родзічаў жаніха ў двары нявесцінай хаты ўключае карціну таго, што павінна адбывацца:

*Бэры, сваты, помэло,
Да гонi суку за сэло.
Коб iоны нэ брахалi,
Нам ганьбы нэ давалi [7, 54].*

У кампазіцыйным плане паэтычны тэкст збліжаецца з рытуальнай песняй. Аднак мэта песні не ў тым, каб нагадаць бацьку нявесты пра дзеянне, неабходнае з пункту гледжання рытуалу. Магчыма, на самой справе госці прасілі бацьку дзяўчыны суцішыць сабак, якія сустракалі чужынцаў лаем. Але наўрад ці такое нязначнае бытавое здарэнне стала б аб'ектам паэтычнага «апявання». Хутчэй за ўсё, маюцца на ўвазе сяброўкі нявесты, якія сустракаюць вясельны поезд жаніха кпінамі і жартаваннем, а ўстойлівы ў фальклорнай свядомасці ўдзельнікаў абраду сімвал не патрабуе расшыфроўкі.

Жартоўныя песні, як, прыкладам, і велічальныя, могуць кампазіцыйна спалучаць сімвалічную частку з рэальнай:

*Аселi, аселi нашу пралесачку,
То грыбы, то грыбышчы, баравыя маслянiшчы.
Ды аселi, аселi маладую дзеваньку
То сваты, то свашачкi, то маладыя жанiшкi [*3].*

Сімвалічная карціна ў дадзеным выпадку ствараецца з дапамогай бытавой лексікі і паказвае людзей з камічнага боку.

Такім чынам, жартоўныя песні – гэта песні-насмешкі, антыподы велічальных песень. Улічваючы аднолькавую кампазіцыю велічальных і жартоўных тэкстаў, уласцівыя ім сцісласць і лаканізм выказвання, можна выказаць меркаванне, што абодва жанры ўзніклі амаль аднолькава з той розніцай, што мэтавай устаноўкай жартоўных песень было імкненне развесяліць гасцей, стварыць неабходны настрой. Пры супастаўленні жартоўных песень з абрадам высвятляецца вялікая канцэнтрацыя песень дадзенага жанру ў дзень вячання (асабліва ў час вясельнага застолля) і ў апошні дзень вяселля – у час перазова, прычым жаніх і яго родзічы высмейваюцца ў хаце дзяўчыны, а радня маладой, наадварот, становіцца аб’ектам знявагі ў доме мужа.

ЗАЎВАГІ

- *1. Запіс зроблены аўтарам у 1990 г. у в. Клетная Пінскага раёна Брэсцкай вобласці ад Вакульчык Е.А., 1922 г.н.
- *2. Запіс зроблены аўтарам у 1993 г. у в. Сакалоўка Пінскага раёна Брэсцкай вобласці ад Петрашэвіч Ф.П., 1928 г.н.
- *3. Запіс зроблены аўтарам у 1998 г. у в. Пруды Гродзенскага раёна Гродзенскай вобласці ад Кісель Г.К., 1931 г.н.

ЛІТАРАТУРА

1. *Аникин В. П.* Календарная и свадебная поэзия. М., 1970.
2. Вяселле. Песні: У 6 кн. / Склад. Л. А. Малаш, З. Я. Мажэйка. Кн.1. Мн., 1980; Кн. 2. Мн., 1981; Кн. 3. Мн., 1983; Кн. 4. Мн., 1985; Кн. 5. Мн., 1986; Кн. 6. Мн., 1988.
3. *Жекулина В. И.* Художественная специфика контаминированных вариантов лирических свадебных песен (на материале Новгородской области) // Вопросы поэтики литературных жанров. Вып.1. Л., 1976.
4. *Колпакова Н. П.* Русская народная бытовая песня. М.-Л., 1962.
5. *Малаш Л. А.* Вясельныя песні // Вяселле. Песні: У 6 кн. Кн. 1. Мн., 1980.
6. *Малевиц С.* Белорусские народные песни. СПб., 1907.
7. *Пашкова Г. Т.* Етнокультурні зв’язкі українців та білорусів Полісся (на материалах весільной обрядовості). Київ, 1987.